

XAVIER BARÓ I QUERALT

**TESI DOCTORAL:
“LA HISTORIOGRAFIA CATALANA EN
EL SIGLE DEL BARROC (1585-1709)”**

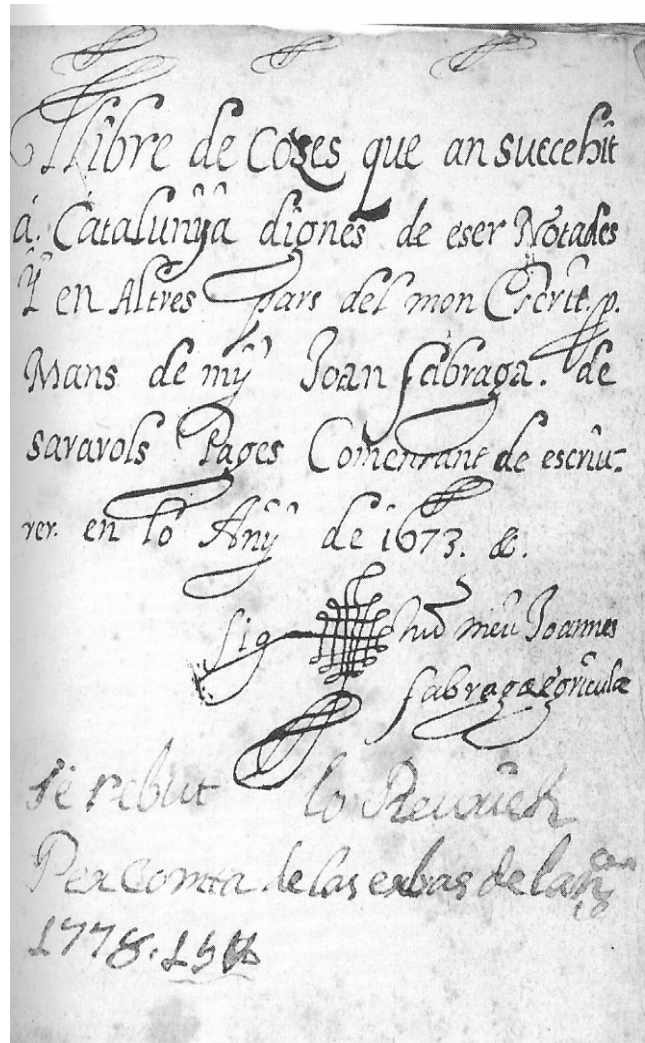
**DEPARTAMENT D'HISTÒRIA MODERNA DE LA UNIVERSITAT DE
BARCELONA**

**PROGRAMA DE DOCTORAT: “EL MÓN MEDIEVAL I MODERN: ÚLTIMES
LÍNIES DE RECERCA” (BIENNI 2000-2002)**

DIRECTOR: FERNANDO SÁNCHEZ MARCOS

BARCELONA, DESEMBRE DE 2005

10. LES DÉCADES SILENCIOSES: PANORAMA DE LA HISTORIOGRAFIA CATALANA DE LA POSTGUERRA (1652-1702)

Imatge extreta de l'obra de Joan Fàbrega de Cererols, *Llibre de coses que han succeït a Catalunya* (1673-inicis del segle XVIII).

10. LES DÈCADES SILENCIOSES: PANORAMA DE LA HISTORIOGRAFIA CATALANA DE LA POSTGUERRA (1652-1702)

Pretenem en aquest capítol presentar algunes reflexions sobre un període especialment poc treballat, poc conegut i poc reconegut de la historiografia catalana del Barroc. Tal i com apunta Cepeda Adán, la postguerra catalana es caracteritza per un silenci propi del derrotats, que segons aquest autor només es trenca amb l'arribada de Feliu de la Penya¹. Certament, la devallada quantitativa i qualitativa és inqüestionable, i no només si ho comparem amb l'excel·lent període de la Guerra dels Segadors, car també s'escriu menys (i generalment amb una qualitat menor) que en el període de les dècades de 1620 i 1630. Els historiadors catalans semblen que emmudeixen, i la tipologia d'obres que escriuen és menys diversa. Tot i així, si cerquem la importància del text històric com a testimoni per entendre una societat concreta en un període determinat, cal també prestar atenció a aquestes dècades historiogràficament *pobres*.

Si analitzem quin tipus d'obres escriuen, de l'escassa trentena que hem localitzat de les redactades entre la dècada de 1650 i els inicis del segle XVIII², copsem que predominen els dietaris (un total de quatre), els llibres que relacionen aspectes religiosos i històrics (sis), els de temàtica literària (cinc), els que tracten fets puntuals (quatre, amb un clar predomini de les obres redactades arran dels esdeveniments de 1677), i són menys les obres que es

---

¹ CEPEDA ADÁN, José. "La Historiografía", p. 828.

² Excloem en aquest apartat les obres de Feliu de la Penya (i Martí Piles) escrites a la dècada de 1680, de les quals ens n'ocupem en el següent capítol.

dediquen a la història general de Catalunya (dues), a la filosofia (una) i a la llengua (una).³

10.1. ELS DIETARIS, LA FORMA MÉS HABITUAL D'ESCRIURE HISTÒRIA A LA CATALUNYA DE LA POSTGUERRA

Tal i com acabem de veure, la tipologia més freqüent d'obra històrica és el dietari⁴. Crida l'atenció, però, que aquests dietaris són escrits per membres de diversos estaments socials. Així, escriuen els seus dietaris homes d'alts estaments com Jeroni del Real (1592-1683) o Josep de Montfar i Sors (1631/2-1696), però també el comerciant Miquel Parets (1610-1661) o el pagès benestant Joan Fàbrega de Cererols (1660-1732). En general es tracta d'obres de dimensions diverses i que abasten un període cronològic també distint. Són obres escrites sempre amb un mateix objectiu: deixar constància d'una sèrie d'esdeveniments per tal que el pas del temps no ho esborri tot⁵. Així, si trobem referències a esdeveniments que podríem qualificar de locals o fins i tot familiars, com l'estremidor i alhora conegut relat de la mort del fill de Miquel Parets (1610-1661), que és un exemple clar de la mentalitat i cosmovisió d'un català de la segona meitat del segle XVII:

---

³ Heus ací la relació ràpida d'autos i gèneres: dietaris (Parets, Cererols, Montfar, Real), religió-història (Camós, Blanch, Marés, Cases, Romaguera, Plens), literatura (Blanch, Romaguera, Gualbes i Copons, Acadèmia dels Desconfiats, Lacavalleria), fets puntuals (Berart, Cortada i dos textos anònims sobre els fets de 1677 i la plaga de llagosta de 1687), història de Catalunya (publicació de l'obra de Corbera i Marcillo), filosofia (Coratjà) i llengua (Lacavalleria).

⁴ Tot i així, els pamflets i la publicística tornaran a tenir un paper destacat en temps de conflicte. Vegeu sobre aquest tema: ESPINO LÓPEZ, Antonio. "Publicística y guerra de opinión. El caso catalán durante la guerra de los nueve años, 1689-1697" a *Studia Historica. Historia Moderna* 14 (1996), p. 173-190; *Catalunya durante el reinado de Carlos II: política y guerra en la frontera catalana, 1679-1697*. Bellaterra: Universitat Autònoma de Barcelona, 1999, p. 335-383.

⁵ En aquest context també s'hauria de tenir present la breu aportació historiogràfica de Fèlix Domènech, recentment editada per Pere Gifré i Xavier Torres (*Treballs y desdixas que àn succeït en lo present Principat de Chatalunya y en particular a nostre bisbat de Girona (1674-1700)*. Girona: CCG, 2001), on el propi Domènech afirma escriure "del que o noto per cosa memorable y per haver-o vist part" (p. 55).

“La segona festa de Sancogesma que contàvem als 29 de maig 1651 fou servit Nostro Senyor de que morís lo quantra escrit Miqueló, fill meu d'edat de dotze anys i dos mesos, i morí del contagi d'una glànola en lo coll; un mal que no tingué ningun remei, que en veure-lo lo doctor de prompte lo donà per mort. Sols li durà un dia i mig lo mal, que morí com [si] li haguessen donat un garrot, i aqueix era lo [fill] major. Fou enterrat en la mormeria de Jesús. I així al primer de maig 1651 va morir lo quantra escrit Josep, d'edat de deu anys vuit mesos i mig, d'una corrupció d'os a un braç, com a la quantra escrita plana està dit, al cap de cinc anys de malaltia que em gastà moltíssims ducats, i a la darrería morí, que estigué cerca d'un any i mig que tots los dies lo venien a curar barbers. I va morir tant sec que no tenia sinó los ossos i nirvis en sa presona, que no es pot esperar a veure un cos humà ab més sequedat; i ab la paciència que aquell morí pareixia un màrtir, i tres dies abans que no morís me va cridar a mi i a sa mare, amostrant-nos en la cambra a ont dormia Nostra Senyora acompanyada de moltes verges i Sant Josep lo seu patró i l'arcàngel Sant Miquel i molts altres àngels, i deia que sentia una gran olor de roses i altres olors molt suaus, sens haver-hi res en nostra cambra. I també deia que sentia una gran música i féu eixir a sa mare de la cambra que el govemava dient que li deixàs gustar d'aquella gran música. Ditxós ell que ho veia, que nosaltros [141 v] no vèiem ninguna cosa [il·legible] per a que tingués ningun desvari que [il·legible] tot sovint deia que veia aquelles visions [il·legible] enterrat als 2 de dit mes en Santa Maria de la Mar de la present ciutat; ell vulla pregar a Déu per nosaltros. Era un minyó molt hermós i molt galant, lo més agraciat de tots los minyons. Molt quiet i callat i molt apacible de condició, que ab tot lo mal que patia era molt conversable i bon llegista, que ja es coneixia ab sos talls que Déu lo criava per a ell i que no era de la terra, i així Déu se'l n'aportà d'una edat que estava molt net i molt pur (...)”⁶.

També podem conèixer fets destacats de la política catalana, espanyola i fins i tot europea. En aquest punt destaca la crònica escrita per Jeroni de Real (1592-1683), que ha estat estudiada detalladament per Joan Busquets⁷. Aquesta crònica, el títol complet de la qual és *Vàrias notícias y successos recopilats y disposats en nou assumptos o tractats, per Hyerònim del Real*, inclou informacions diverses de caire local, nacional i internacional compreses entre els anys 1626 i 1683, a més d'una exposició dels fets pretèrits més destacats de la història de Girona des de la seva creació. En l'època restà

---

⁶ PARETS, Miquel. *Dietari d'un any de pesta. Barcelona 1651*. Vic : Eumo, 1989, p. 64.

⁷ BUSQUETS I DALMAU, Joan. *La Catalunya del barroc vista des de Girona: la crònica de Jeroni del Real (1626-1683)*. Barcelona: Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 1994, 2 vols. De Real també fou autor d'una altra obra, aquesta publicada en vida: *Quatro assumptos que discurren, el cielo en la tierra, delectación provechosa, educación humana y república perfecta, dispuestos y ordenados por Gerónimo del Real*. Girona: Jeroni Palol, 1671.

inèdita, tot i que en circularen diversos manuscrits i, tal i com hem dit, l'any 1994 fou publicada amb un estudi introductori a càrrec de Joan Busquets. Pel que fa referència a la nostra temàtica, ens interessa destacar dos fragments diferents. En primer lloc, alguns passatges de la introducció, escrita per Jeroni de Capmany i de Montpalau, noble gironí i doctor en ambedós drets. L'extensa introducció presenta alguns dels trets distintius més característics de la historiografia catalana del Barroc. Capmany es dol, per exemple, del fet que els catalans siguin poc inclinats a escriure sobre el seu passat, amb l'excepció de Pujades, que és definit com "la llum dels historiadors catalans". Però la valoració general és més pobre:

"Encara que sie propi dels homens de nostra nació Cathalana es ser tímidos y enco[n]gits per a tràurer a llum las eroycas actions y asanyas de sos antecessors y, per consegüent, lo que scriuen sos treballs, per no esser inclinats los de dita Nació, com fan los de las demás, per temor de esser represos y corregits; de lo que nos devem llemantar, tenint com tenim en dita nació hòmens de singular doctrina y eruditió"⁸.

També es fa menció a la clàssica concepció ciceroniana de la història ("la història, ademés de que és útil y molt excelent (...) és testimoni del temps, llum de la veritat, vida de la memoria, mestra de la vida y anunciadora de la antigüedad"⁹), alhora que trobem un fort ressò del paper que juguen juristes i homes de lleis per legitimar el llegat jurídic del Principat (abunden les referències a Fontanella i Narcís Peralta).

En segon lloc, creiem que cal fer esment a la llegenda sobre com Carlemany prengué la ciutat de Girona als musulmans. Deixant de banda les referències a Domènech, veiem que el sentit providencialista i teleològic hi és ben present:

"*Conquista de Gerona per Carlo Magno*. El pare Vicens Domenech, en son *Flos Sanctorum*, foli 23, tracta del siti que posa en Gerona el emparador

---

⁸ BUSQUETS I DALMAU, Joan. *La Catalunya del barroc vista des de Girona...*, vol. II, p. 9.

⁹ BUSQUETS I DALMAU, Joan. *La Catalunya del barroc vista des de Girona...*, vol. II, p. 10.

Carla Magno y diu que, un divendres, estant en oració, se veu una creu colorada rodada per moltes parts de llum sobre la mesquita del palàtio del rey moro, per espay de tres horas, plovent en aquest temps sanch a gotas y en donant en terra se formava una creu, restant los moros tant amedrentats de la pluja de sanch que fugiren y desemperaren la ciutat lo diumenge en la nit, després de la visió, lo any set-cents setanta-vuyt”¹⁰.

També disposem del diari (1683-1687) de Josep de Montfar i Sorts (1631-1696). Aquest doctor en Arts i Lleis fou Ciutadà Honrat de Barcelona i pertanyia al Braç Militar¹¹. Era nebot de Joan de Carreras i d’Erill, priorat de la Metropoli de Tarragona. Montfar i Sorts ha deixat quatre volums del seu diari¹². Aquesta obra, almenys que jo sàpiga, resta inèdita. En el text, encapçalat per un gravat de Sant Francesc de Paula, es recopila informació diversa sobre notícies locals (esglésies, catedral, port, Montjuïc, el Consell de Cent, la Diputació, la Universitat, el Braç militar) i alhora també hi ha referències a la vida quotidiana, com aspectes climàtics, que han estat estudiats recentment per Barriendos i Martín-Vide¹³. Tots els divendres hi consta la secció «*Nuevas venidas de Madrid dicho día*». En aquest punt se sol fer referència al rei (la seva salut i les activitats que du a terme), al govern (decrets, nomenaments, cort), reunions i despatxos dels Consells, i un llarg etcètera. També es documenten notícies de Roma, Marsella, Flandes, Milà, Gènova, França (Perpinyà i Bellaguarda) i Viena. Així, el primer de gener de 1683 es dóna notícia sobre la inestable relació entre Espanya i França: “*Que se teme la guerra porque el de Francia*

---

¹⁰ BUSQUETS I DALMAU, Joan. *La Catalunya del barroc vista des de Girona...*, vol. II, p. 21.

¹¹ El seu testament es conserva a l’AHPB. Notari Jeroni Brotons, *Manual de Testaments (1686-1716)*, fols. 55r-57v.

¹² El text manuscrit de Montfar està dipositat a la secció de reserva de la Biblioteca de la Universitat de Barcelona. El volum primer correspon al manuscrit 1765 (1683-84), el segon (ms. 397) inclou els fets de 1685, el tercer (ms. 398) a l’any 1686 i el darrer (ms. 399) a 1687. Vegeu una informació sumària a: MIQUEL ROSELL, Francisco. *Inventario general de manuscritos de la Biblioteca Universitaria de Barcelona*. Madrid: Dirección General de Enseñanza Universitaria y de Archivos y Bibliotecas, vol. I (1958), p. 494-495, vol. IV (1969), p. 255-256.

¹³ BARRIENDOS VALLVE, Mariano. MARTÍN-VIDE, Javier. “Secular climatic oscillations as indicated by catastrophic floods in the Spanish Mediterranean coastal area (14th-19th centuries)” a *Climatic Change* 38 (1998), p. 473-491.

*siempre está pidiendo más y más*¹⁴. I lògicament el diari es fa ressò del setge de Viena per part dels turcs. Les notícies es troben presents al llarg de tot l'any 1683. Òbviament, l'autor del text es posiciona en contra dels otomans. El dissabte 14 d'agost de 1683 llegim:

*“De Perpiñán abisan como el Turco ha derotado la cavalleria del Emperador, y luego puso cerco a la ciudad de Viena, corte del emperador, y que está muy apresada (...), que si se perdiese fuera grande lastima por ser la mas fuerte de Alamania*¹⁵.

Al llarg de l'estiu i la tardor d'aquell any les notícies se succeeixen. El diumenge 29 d'agost, per exemple:

*“Nuevas del cerco de Viena. Que el cerco de Viena se va apretando mucho, y que los Turcos estan ya bajo el cañón de la Plasa, y que el Sr. Emperador va poniendo a toda prisa a punto al exercito para socorerle, y que el Governador está de buen animo*¹⁶.

Finalment, quan el setge és alçat, les institucions barcelonines celebren a la Seu de la capital catalana *“funeraria por los que murieron en Viena*¹⁷ el dia 30 de desembre de 1683.

Tot i així, segons el nostre punt de vista, allò que fa més interessant l'obra de Montfar són les referències a la vida quotidiana. Per exemple, en el primer volum s'inclou un lligall de 12 folis en què narra un viatge al camp de Tarragona, que féu al llarg de la tardor de 1683. Curiosament, el relat comença en llengua catalana (“A 21 de setembre 1683, dimars á las 6 de mati me parti per a Tarragona...”) i al cap d'unes línies es passa al castellà. En els passatges on apareixen referències a la vida quotidiana sovint es mostra la crítica política i social, com el sonet anònim que es troba enmig de les pàgines del *Diario*

---

¹⁴ MONTFAR I SORS, Josep. *Diario (1683-84)*, fol. 3v.

¹⁵ MONTFAR I SORS, Josep. *Diario (1683-84)*, fol. 79r.

¹⁶ MONTFAR I SORS, Josep. *Diario (1683-84)*, fol. 85r.

¹⁷ MONTFAR I SORS, Josep. *Diario (1683-84)*, fol. 137r.

(1683-84) titulat “A la confusión que sucedio el viernes santo ocasionada de enseñarse las puertas de la Cathedral a la Procesion (18 de abril de 1683)”.

Heus ací el sonet:

*Mucha nobleza, poca devoción,
Mucho aseo con poca reberencia
Fueron a encontrar la poca decencia
De sobervios en viernes de Passion:*

*Saben aquellos con vana inchason,
Oponerse esta falta de prudencia
Dando las puertas a la Penitencia
De sus hierros buscan consolacion:*

*Perturbada la plebe temerosa
Publicanse discordias, car ahi cruces
Allá lágrimas, y lluvia sin lodos*

*El primero fue virtud generosa
Si el otro acierto, y el otro valor con luzes
Yo como mas ruin reniego de todos¹⁸.*

La violència urbana és força present al diari, com quan es refereixen esdeveniments on es constata la tensió social. Per exemple, el dia dos de gener de 1683: “A las 10 de la mañana cerca del convento de S. Joseph un asasino disparó dos pistoletas a un moso escrivano que hiva ha oír misa en Joseph nombrado Juan Canals y no sacaron fuego gracias a Dios¹⁹”. La presència de la violència urbana, la que és executada per les autoritats i la que es duta a terme per alguns habitants de la ciutat, s’expressa en la quantitat de càstigs i condemnes a mort. Per exemple, el 5 de setembre de 1687, “el S(an)to Tribunal de la Inquisision dio dos cien asotes à un hombre por bruxot y buscador de tesoros²⁰”. També és interessant el relat de l’entrada del nou bisbe, Benito Ignacio de Salazar, a la ciutat de Barcelona (23 de maig de 1683):

---

¹⁸ MONTFAR I SORS, Josep. *Diario (1683-84)*, fol. 33r.

¹⁹ MONTFAR I SORS, Josep. *Diario (1683-84)*, fol. 3v.

²⁰ MONTFAR I SORS, Josep. *Diario (1687)*, fol. 114r.

*“Domingo a 23 de dicho à las 6 de la tarde entro publicamente dicho Sr Obispo de Bar(celon)a le fueron ha recibir à cavallo el retor de la universidad con los doctores de los collegios y los catedraticos de dicha universidad. El cabildo de la Seo, los deputados e oidores del Reyno, y los concelleres que le acompañaron hasta la seo, y al pasar por la puerta de S. Anton se dispararon 5 cañonazos (...) Se acabo la fiesta à las 8 de la tarde”.*²¹

D'altra banda, els dietaris són presents en el món urbà però també en el rural.

Així, el propietari rural surienc Joan Fàbrega de Cererols, en el seu *Llibre de coses que han succeït a Catalunya* es fa ressò de l'assalt de Viena per part de les tropes turques (1683):

*“Després, l'any 1683, es mogueren grans guerres a l'Imperi, amb el Gran Turc i l'Emperador d' Alemanya. I el Gran Turc assetjà l'Emperador a la ciutat de Viena, de tal manera que ja entraven a la ciutat. I per voluntat de Déu, així que estaven entrant a la ciutat, arriba el socors als cristians; això és, el rei de Polònia, i el duc de Lorena, i el duc de Saxònia, amb uns 40 mil homes. I feren retirar els moros de tot el setge, i mataren grandíssima multitud de moros. I arribaren cartes que deien que en aquesta investida mataren 60 mil moros. I els cristians s'uniren, molts aposentats amb el Sant Pare, que, aleshores, era Innocenci XI. I investiren fortament als moros, i prengueren arreu quatre o cinc places fortes. Això era els mesos de setembre i octubre de l'any 1683. Després, seguides moltes batalles, tenint sempre els cristians victòria, arribaren a assetjar la gran ciutat de Budapest”.*²²

I no només sembla interessar-se pels esdeveniments internacionals. Els successos que tenen lloc al Principat són detalladament anotats per Fàbrega de Cererols. Així, trobem referències a la revolta dels barretines:

*“L'any 1688, el mes de setembre, es mogué a la Plana de Vic, a la vila de Centelles, un motí amb els soldats, a causa de les composicions; de tal manera que s'amotinà quasi tot Catalunya: tota la plana de Vic, Vall de Ribes i la Cerdanya, i tota la Costa de Mar, el Vallès i el Penedès. (...) I la gent es tornaren a amotinar, i s'aplegaren a Barcelona el número de 20 homes o més, tots catalans, amb els cavallers més principals...”*²³

En darrer terme també es fa ressò dels esdeveniments més propers, com l'avalot de les faves de Manresa (13 de juny de 1688). Direm, ja per acabar,

---

²¹ MONTFAR I SORS, Josep. *Diario (1683-84)*, fols. 50r-50v.

²² FÀBREGA DE CEREROLS, Joan. *Llibre de coses que han succeït a Catalunya. Crònica d'un pagès català dels segles XVII i XVIII*. Manresa: Centre d'Estudis del Bages, 1999, p. 36-37.

²³ FÀBREGA DE CEREROLS, Joan. *Llibre de coses que han succeït a Catalunya*, p. 42-43.

que paga la pena recordar com es manifesten els polisèmics trets identitaris (“Súria, ma pàtria”²⁴), un cert regust escèptic en referència als fets que no pot demostrar (hi abunden expressions com “es digué”, “no es provà cap cosa”²⁵) i un sentiment eminentment antifrancès:

“Amb què dono avís als qui vénen al món: que si senten parlar dels gavatxos, que en creguin més que no en diuen, que entre ells no hi ha res segur, ni església, ni dona, si no fos amb salvaguarda: que era posar-se un gavatx a casa i pagant tots els dies una dobla i un ral de vuit”²⁶.

10.2. LA PROSA LITERÀRIORELIGIOSA EN EL CONTEXT DE LA POSTGUERRA. NARCÍS CAMÓS I EL *JARDÍN DE MARÍA* (1657), TEXT DESTACAT EN L’OBRA DE FELIU DE LA PENYA

En aquest silenci dels anys 50 del segle XVII sobresurt, tot i que tímidament, l’obra del gironí Narcís Camós (1621-1664). Publicada en el context de la immediata postguerra (1657), Camós peregrinà pels 1028 santuaris marians del Principat, i volgué descriure’ls i contextualitzar-los en la seva època, “*después de la turbulencia morisma*”. L’interès de l’obra rau en el fet que fou composada a les darreries de la Guerra dels Segadors i la primera postguerra. Tal i com l’autor anuncia en el pròleg, el fet de visitar els diversos temples i llocs de culte dedicats a la Mare de Déu en aquell context no fou gens fàcil:

“Visitè sus Santuarios y Capillas en los años 1651, 1652 y 1653 en los quales padeciò esta Provincia tantos trabajos de hambre, pestilencia, y guerra. Dexo las incomodidades de los caminos, las quales fueron tantas, como se puede presumir, por las inclemencias del tiempo entre rigores del invierno, con frios y nieues, los ardores del Sol en el verano: la aspereza de

---

²⁴ FÀBREGA DE CEREROLS, Joan. *Llibre de coses que han succeït a Catalunya*, p. 38.

²⁵ FÀBREGA DE CEREROLS, Joan. *Llibre de coses que han succeït a Catalunya*, p. 38.

²⁶ FÀBREGA DE CEREROLS, Joan. *Llibre de coses que han succeït a Catalunya*, p. 50.

los montes, y aun la soledad por los llanos: a lo qual tanto se sigue que considerar de fatigas".²⁷

Tot i així, de cara a les informacions que tracta de cercar per compondre la seva obra, Camós es lamenta més de la manca d'informació escrita que no pas dels rigors climàtics. Atribueix la poca informació als diversos conflictes armats que ha patit el Principat, així com d'altres calamitats com robatoris, focs o pluges i també la descurança dels propis catalans. Per aquest motiu, l'autor sovint es basa en fonts d'informació d'història oral. Si bé Camós manifesta explícitament que no pretén dur a terme un llibre d'història (fent referència a l'expulsió dels musulmans manifesta "de cuya entrada y expulsión no trato aquí, dexandolo a la relacion que dello hazen las Historias; por no ser esso mi assumpto"), al llarg de la seva obra abunden referències de tipus històric, algunes certament qüestionables (com la defensa de la vinguda a Catalunya de l'emperador Carlemany).

I és en aquest punt que l'obra del gironí pren una certa importància. Unes dècades més tard, l'advocat Narcís Feliu de la Penya, en el moment de compondre els seus *Anales de Cataluña* prendrà força informació del *Jardín de María*, bàsicament per vindicar la religiositat del poble català, tal i com es constata en el capítol sisè del primer volum, titulat "*De las Imagenes de la Virgen, que ha manifestado milagrosamente el Cielo en esta Provincia, de cuyas invenciones no se ha podido hallar el tie(m)po*" i que es basa majoritàriament en l'obra de Camós²⁸. Així doncs, els arguments de Camós reiteren els tòpics sobre la religiositat del Principat, que ja havien estat present

---

²⁷ CAMÓS, Narcís. *Jardín de María, plantado en el Principado de Cataluña*. Barcelona: Jayme Plantada, 1657, "Prólogo al lector".

²⁸ FELIU DE LA PEÑA, Narcís. *Anales de Cataluña*. Barcelona: Joseph Llopis, Jayme Svrià, Juan Pablo Martí, 1709, vol. I, p. 14-18.

en el cercle erudit dels anys 20 i 30 i que troben les seves últimes referències en l'obra de Feliu de la Peña.

10.3. LA LITERATURA CATALANA EN LA SEGONA MEITAT DEL SEGLE XVII I LES APOLOGIES DEL CATALÀ (JOSEP ROMAGUERA, JOAN LACAVALLERIA, MAGÍ CASES, JOAN DE GUALBES I NARCÍS JULIÀ)

La literatura catalana de la segona meitat del segle XVII presenta els símptomes clars d'esgotament d'un model literari (el barroc) que mai no havia pogut o sabut desenvolupar amb totes les seves característiques. En qualsevol cas, el que ens interessa pel tema de la nostra recerca és poder copsar que en el període de postguerra (especialment a partir de la dècada de 1680) sorgeixen una sèrie de veus que legitimen el registre culte de la llengua catalana, tot fent referència a la seva antiguitat i reiterant algunes de les idees ja exposades per Onofre Manescal a inicis del segle XVII. En aquest punt cal mencionar el religiós Josep Romaguera, que en el seu *Atheneo de Grandesa* (1681) legitima l'ús del català, si bé un error en la portada ("ofereixla en llengua castellana") fa pensar fins a quin punt el català es trobava en una situació de menysteniment literari²⁹. Romaguera és també autor d'una sèrie d'obres breus, bàsicament sermons, escrits en llengua castellana. D'aquest tipus de textos citem a continuació la introducció a un panegíric escrit en motiu de la recuperació de la salut de Carles II l'any 1686. Tal i com es pot apreciar, l'estil és eminentment barroc, i l'exaltació de la figura del monarca hi és ben evident:

"A pesar del Otoño, vista alegres verdoras la campaña, rize flores el prado, anime la felva primaveras, y hagan con sus fragancias repetidas salvas las aromas, alados Orfeos las Aves, trinen parabienes; multiplique el

---

²⁹ Sobre l'actuació política de Romaguera a l'inici del segle XVIII, vegeu: FELIU DE LA PEÑA, Narcís. *Anales de Cataluña*. Vol. III, p. 490.

firmamento astros, que es corta para celebrar nuestra dicha la brillante clase de sus estrellas; triplique el Cielo Soles (y no serà la primera vez que se ha visto en España³⁰) que son pocas sus luzes para festejar nuestro contento, alegrese el Orbe todo: pues despues del mayor susto, despues que enlutados los coraçones con la triste nueva de la cuydadosa enfermedad de nuestro Catolico Monarca Carlos, que Dios prospere, guarde, y en su sucession eternize, à la noticia de su recobrada salud, logra el mayor contento, la mayor alegria y el mayor regocijo; dense repetidas enhorabuenas sus Vassallos, y sea cariñoso feudo de su lealtad el vniversal jubilo³¹.

Joan Lacavalleria i Dulach, fill de l'impressor i mercader Pere Lacavalleria, fou un llatinista i doctor en drets. L'any 1681 publicà la *Bibliotheca Musarum sive Phrasium poeticarum epithetorum, synonymorumque cum interpretatione hispana thesaurus*³², ampli recull de frases poètiques i sinònims escrit en llatí, que anava precedida d'una dedicatòria "a los humanistas" escrita en castellà³³. A partir de la pàgina 719 inclou un breu "thesaurus" castellà-llatí. Però Lacavalleria és important sobretot per la seva pretensió de voler dotar la llengua del Principat d'un diccionari culte llatí-català, el *Gazophylacium catalano-latinum* (1696) en el qual treballà al llarg de vuit anys. En un context d'evident declivi cultural, l'obra de Lacavalleria, de la qual ja ens hem ocupat anteriorment³⁴, paga la pena tenir-la present per copsar com s'entenen diversos mots clau per a la interpretació del discurs polític i historiogràfic a les acaballes del segle XVII. Una de les censures de l'obra de Lacavalleria fou escrita per Magí Cases. Aquest catedràtic de Retòrica de la Universitat de

---

³⁰ En nota a peu de pàgina es llegeix: "En el Nacimiento de Christo amanecieron en España tres soles. D. Th. 3 p.q. 36. ar. 3 ad. 3. in fin".

³¹ ROMAGUERA, Josep. *Panegyrico en accion de gracias a la Divina Magestad, por el singular fauor de auer restituído à la perfecta salud à Nuestro Catolico Monarca Carlos II (que Dios guarde)*. Barcelona: en casa de Cormellas, por Thomàs Lorient, 1686, p. 19.

³² *Bibliotheca Musarum sive Phrasium poeticarum epithetorum, synonymorumque cum interpretatione hispana thesaurus*. Barcelona: Antoni Lacavalleria, 1681.

³³ Heus ací el text: "Considerando de quanta utilidad sea esta obra para las letras humanas, á vosotros solamente la consagro. No admireis su pequeñez ni su título, pues en rebolviendola y usando della, hallareis recogido en un libro todos los que huvieredes menester para la poesia latina". (*Bibliotheca Musarum*, "A los humanistas").

³⁴ Vegeu els apartats 2.4 i 5.3 del present treball.

Barcelona, teòleg i missioner, destaca amb orgull que el català prové del llatí, i que la llengua del Principat es parla “*in varias et diversas provincias*”³⁵. Cases fou també autor d’obres de temàtica religiosa i moral. Destaquem-ne una, interessant per copsar la cosmovisió i la mentalitat de l’època. Ens referim als *Desenganys, introducció a la vida devota, clau del llibre apocalíptic escrit dintre i fora* (1673)³⁶, conegut més senzillament com *Desenganys de l’apocalipsi*. Fou una obra prou difosa a l’època, de la qual ens consten reedicions al llarg dels segles XVIII i XIX i una traducció al castellà, publicada l’any 1693. El títol no respon al contingut de l’obra, car les referències a l’apocalipsi són mínimes. De fet, el text de Cases conté una sèrie de preceptes i màximes morals escrites en vers, il·lustrades amb una sèrie d’imatges al·legòriques. Heus ací un breu exemple:

“Cristo posa ses banderes
I les sues Satanàs.
Mira, pecador, què fas,
Que al que serviràs de veres
Per ell i en ell moriràs”³⁷.

A inicis del segle XVIII, Narcís Julià volgué dotar el català d’un manual de retòrica en el seu *Parnàs Català* (1703). De l’obra de Julià ja n’hem parlat anteriorment. Destacarem ara, però, l’orgull que sentia el gironí del passat de la llengua catalana, i les crítiques a tots aquells que han abandonat el seu cultiu:

“Deixen, deixen en Castilla, Aragó, Sicília, Itàlia y demás naciones circumvehinas que en ellas resplandescan las pròpias, que com a pròpias tenen derivació de las nostras; y las nostras, essent sa pròpia pàtria, són abatudas per afectar més a las forasteras! Sols és nostre la culpa, lo qual té remey en la esmena, aplicant nostre voluntat major apreci; lo qual ha de esser en major honrra y alabança de Nostre Señor Déu, creador de cel y terra”³⁸.

---

³⁵ LACAVALLERIA, Joan. *Gazophylacium catalano-latinum*, “Censura Magini Cases”.

³⁶ CASES, Magí. *Desenganys, introducció a la vida devota, clau del llibre apocalíptic escrit dintre i fora*. Barcelona: Rafael Figueró, 1673.

³⁷ CASES, Magí. *Desenganys, introducció a la vida devota*, p. 13.

³⁸ JULIÀ, Narcís. *Parnàs Català* (1703), f. 1 (reedició a càrrec d’Albert Rossich, 1978).

Pel que fa a les aportacions estrictament literàries, a la segona meitat del segle sobresurt la personalitat (clarament mediocre si es compara amb les grans figures de la literatura castellana) de Josep Blanch, de qui ens ocupem en el següent apartat i, ja a les darreries de segle i a inicis del XVIII, Joan de Gualbes i Copons, que escriu amb el sobrenom de Rector de Bellesguard una sèrie de poesies satíriques i és també l'autor del pròleg llaudatori a l'edició de les obres de Vicent Garcia, el Rector de Vallfogona³⁹. De Gualbes i Copons destaquem a continuació dos breus poemes satírics sobre la inestable situació política que es vivia al Principat a inicis del segle XVIII. En primer lloc, una dècima escrita l'any 1701:

Dècima

“Uns díuan que tenim Rey,
altres que Rey no tenim;
uns díuan que ab lley vivim,
altres que vivim sens lley;
uns díuan tenim vir[r]ey,
altres que vir[r]ey no.i ha;
uns díuan que prest ploura,
altres que no ploura díuan;
uns se' n ploran, altres ríuan:
Déu no [u] vulla remedia[r]?”⁴⁰

I a continuació uns versos satírics contra Felip V (denominat Mestre Carangelet) i els membres del seu govern:

Dècima

“Sapiau [hi] ha un nou corralet
ha .ont van a llegi[r] y escríurer
quinse doctors que'ns fan ríurer
baix Mestre Carangelet;

---

³⁹ Sobre aquest autor, vegeu: BROWN, Kenneth. MELCHOR, Vicent de. *Vida i obra de Joan de Gualbes i Copons*. Barcelona: Curial / Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 1995.

⁴⁰ BROWN, Kenneth. MELCHOR, Vicent de. *Vida i obra de Joan de Gualbes i Copons*, p. 90.

dels quinse és sert que los set,
ab confegir admirable,
la doctrina saludable
passan molt bé fins assí;
quals vuit, ab lo peregrí,
passan molt enlla del diable.”⁴¹

10.4. JOSEP BLANCH I FONTANILLES (1620-1672), POETA GONGORIÀ I L' ARXIEPISCOPOLOGI DE LA SANTA ESGLÉSIA METROPOLITANA I PRIMADA DE TARRAGONA (“LO COIXÍ DE LES COSES DE CATALUNYA”).

En aquest període de devallada, una de les figures que sobresurt és la d'aquest canonge de la Seu de Tarragona. Fill d'Onofre Blanch i Cudina i de Jerònima Fontanilles, cultivà la poesia i la història. Arran del conflicte de 1640, es decantà en favor de Felip IV. Crida l'atenció la manca d'interès que ha despertat la seva figura. Les fonts “clàssiques” per l'estudi de Blanch són Pere Serra i Postius⁴², Félix Torres Amat⁴³, Juan Ruiz Porta⁴⁴ i Emili Morera⁴⁵. Serra i Postius es basa en el testimoni de Joan Martí Perelló, canonge de la catedral de Tarragona, que conegué Blanch. A les darreries del segle XIX la seva obra poètica fou reeditada en el context de la Renaixença, i no ha estat fins a les darreries del segle XX que ha reaparegut, si bé hom s'ha centrat sobretot en el seu vessant poètic⁴⁶.

---

⁴¹ BROWN, Kenneth. MELCHOR, Vicent de. *Vida i obra de Joan de Gualbes i Copons*, p. 90.

⁴² *Prodigios y Finezas de los Santos Ángeles hechas en el Principado de Cataluña*. Barcelona: Jayme Surià, 1726, p. 341.

⁴³ *Diccionario Crítico...*, p. 109.

⁴⁴ *Tarraconenses Ilustres: apuntes biográficos*. Tarragona: Establ. tip. de F. Arís e hijo, 1891.

⁴⁵ *Tarragona Cristiana*. Tarragona: F. Arís e hijo, vol I, 1897, p. 29 i ss.

⁴⁶ Vegeu: GRAU I VERDÚ, Antoni. GÜELL I JUNKERT, Manel. ROVIRA I SORIANO, Jordi., *Matalàs de tota llana. Obra poètica de Josep Blanch, canonge de la Seu de Tarragona (segle XVII)*. Tarragona: Virgili editor, 1993. Reprodueix edició facsímil de 1873 que conté 61 pàgines). Blanch ha estat estudiat també per Albert Rossich i Lúdia Ayats (*La poesia cultista en Catalunya: Josep Blanch*. Girona: Universitat de Girona, 2000. (Tesi Doctoral. Director: Dr.

Revisem en primer lloc el poeta. Fou autor de les obres *Matalàs de tota llana* i *Pancàrpià poètica catalana de alguns ingenis de la Ciutat y Camp de Tarragona feta i teixida per lo canonge Josep Blanch* (1668), aquesta darrera perduda. També publicà un poema en llatí que aparegué en l'obra *Decisiones Sacrae Rotae* (Lugduni/Lyon, 1662) de Francisco de Rojas, que en aquell moment era arquebisbe de Tarragona. Heus ací el text:

*“Augustis, quantum terris, qui iura dedere;
Ipsa Themos, debet, et orbis honor.
Tantum Roma tibi debet doctissime Rojas.
Sol vaticani; legibus inde rotas.
Quid non decidit Astraeae pectore? tota
A te lex pendet, sacraque dicta Patrum.
Desinas antiquos Thybris celebrare Quirit,
A Equis plus Rojas nobilitatur aquis”.*

Blanch ha estat considerat, probablement amb excessiva freqüència, com un poeta dels “temps de la Decadència”. En qualsevol cas, ens interessa ressaltar que trobem en Josep Blanch influències evidents de Góngora i, tot i la seva castellanització (d'altra banda habitual en l'època, alhora que era valorada positivament), alguns dels seus versos responen perfectament a l'esperit i l'estil barroc dominant en el moment. Així, per exemple, destaquem el sonet “A la fortuna”:

“Errant deessa que amb coturn instable
les mudances del temps causes tothora,
de les glòries del món distribuïdora,
cruel a doctes, i a ignorants afable;

a ton curs fica un clau, de tot mudable,
basta que fins ací a mon bé traïdora
les ditxes ta inconstància me desdora,
que el cel me concedeix tan favorable.

Albert Rossich Estragó), però centrant-se sobretot en la figura del poeta, no en la de l'historiador.

Ja de sofrir tes sobres, la paciència
se m'acaba després que tu, fortuna,
estàs en perseguir-me tan severa;

i sols per no mirar-me en ta presència,
del món deixant les pompes a la lluna,
me ficaré tot mi en una ratera”⁴⁷.

També és interessant destacar el gust pels temes banals i àdhuc escatòlogics (com els dedicats a la ronya d' en Josep Barceló) i les diverses referències a personatges de la ciutat de Tarragona de la segona meitat del segle XVII. Blanch és un poeta que es llegeix agradablement, i sobre el qual pesa la llosa d'haver viscut i escrit en una època massa sovint titllada de decadent. Per acabar el breu recorregut pel Blanch poeta, presentem una dècima en la qual es percep un fi sentit de l'humor, a més d'una vetllada reivindicació de la llengua catalana:

“Un amich enviá a demanar al autor li escrigués lo que hi havia de nou en la cort y respongué ab esta dècima:

N'obstant que en la cort estich
Hont sempre hi ha alguna nova,
Ma Musa ninguna'n troba,
Y aixi ninguna n'escrich;
Mes perque, Gaspar amich,
No esteu queixós de ma ploma,
Vos dich en nostre idioma,
Una nova que he sentit
Y es: que'l Rey está en Madrit
Y lo Papa viu en Roma”⁴⁸.

Passem ja al Josep Blanch historiador. Tradicionalment se li ha atribuït l'autoria de l'obra *Epítome Historial o resumida historia de la antiquissima muy ilustre ciudad de Tarragona, desde su fundación hasta el presente siglo XVII del nacimiento de N.S.J.* Tot i així, Jordi Rovira i Soriano i Carles Boni són del

---

⁴⁷ GRAU I VERDÚ, Antoni. GÜELL I JUNKERT, Manel. ROVIRA I SORIANO, Jordi. *Matalàs de tota llana*, p. 5.

⁴⁸ GRAU I VERDÚ, Antoni. GÜELL I JUNKERT, Manel. ROVIRA I SORIANO, Jordi. *Matalàs de tota llana*, p. 59.

parer que aquesta obra no podria ser fruit de Josep Blanch, i que estaríem davant d'un text anònim del segle XVIII⁴⁹. El que és segur és que Josep Blanch escribí l' *Arxiepiscopologi de la Santa Església Metropolitana i Primada de Tarragona*. Es tracta d'una obra manuscrita escrita als voltants de les dècades de 1650 i 1660. És, com diu el títol, la història dels arquebisbes de la seu de Tarragona fins al seu temps, alhora que, de fet, és una de les primeres històries de l'església de Tarragona. Pel que ens diu el mateix Blanch, hi invertí uns vint anys de treball. L'*Arxiepiscopologi* tingué una notable difusió en la seva època, ja que ens consta l'existència d'un bon nombre de còpies manuscrites antigues (Icart en conta fins a vuit). Tot i així, no va ser publicat fins l'any 1951, amb una introducció a càrrec del mateix Joaquim Icart. Finalment, ha estat reeditat en versió facsímil l'any 1985⁵⁰. L'elogi més indiscutible a l'obra de Blanch prové de la mà de Roig i Jalpí:

“Anomenave aquell grave doctor a esta obra sua lo *coixí*, segons me escrigué lo mateix Senyor Archebisbe (fr. Josep Sanchis) en sa carta de 19 de juny del corrent any 1684, y ab molta rahó li donà lo Canonge aquest títol, perquè com sobre lo coixí descansa lo cos y dorm un home descansadament, així qualsevol historiador de les coses de Catalunya y en particular de la ciutat de Tarragona pot descansar en esta obra, perquè en ella estan contengudes quantes notícies se poden desijar, y les goçaran sens ningun treball”⁵¹.

L'obra de Blanch està farcida de referències bibliogràfiques destacables. Entre moltes altres, cal destacar Mariana, Pujades, Beuter, Ponç d'Icart, Martorell, Diago, Pellicer, Agustí, i un llarg etcètera. Trobem en el canonge tarragoní un esforçat historiador que tracta de verificar les seves afirmacions en els

---

⁴⁹ Vegeu en aquest sentit la pàgina XIV de la introducció al *Matalàs de tota llana*. El text ha estat reeditat recentment: BONI, Carles. *Epítome història de Tarragona: un resum d'història de Tarragona del segle XVIII*. Tarragona: Virgili, 1993.

⁵⁰ *Arxiepiscopologi de la Santa Església Metropolitana i Primada de Tarragona*. Tarragona: Diputació Provincial de Tarragona, 1985 (2 vols). L'edició de 1951 es publicà a Tarragona (Agrupació de Bibliòfils de Tarragona).

⁵¹ Fragment citat a: ICART, Joaquim. “Introducció” a BLANCH, Josep. *Arxiepiscopologi de la Santa Església Metropolitana i Primada de Tarragona*, vol. I, p. XXV.

documents d'arxiu. Així, per exemple, en tractar el tema de la vinguda de sant Pau a Tarragona, afirma:

“(Pons de Icart) cita una Bulla del Papa Estéfano novè, dirigida a Frodoino bisbe de Barcelona, guardada en lo archiu del lltre. Capítol d'esta Iglésia, la qual he sercat ab cuydado y la he trobada”⁵².

Tot i així, i en aquest punt cau en un dels errors més repetits de la historiografia barroca, concedeix una gran importància a la llegenda i la tradició, i per resoldre l'afer afirma rotundament:

“És la tradició tant viva conservada en la memòria dels naturals de Tarragona que lo sant estigué en ella, que lleva tot dupte als que pensen lo contrari”⁵³.

També és interessant destacar, en tant que *topos* molt habitual en la historiografia de l'època, el relat de la conquesta dels musulmans i la destrucció conseqüent. Aquest afer és tractat en els capítols 13 i 14, i Blanch afirma:

“Fatals foren per a Tarragona los últims anys de l'archebisbat de Vera, puis en ells los moros que avien entrat en Espanya (...) assitiaren a Tarragona. (...) Y fons tanta la ràbia ab què la entraren que no dexaren ningú de los naturals a vida y la assolaren y destruïren de tal modo que la feren inhabitable (...) y de aquest modo desolada e inhabitada estigué fins lo any 1090”⁵⁴.

Per últim, tal i com ja hem dit abans, destaquem el posicionament polític de Blanch, absolutament partidari de Felip IV en el moment del conflicte dels Segadors:

“En estas guerras sempre Tarragona estigué a la obediència del rey nostre senyor, per lo que patí grans treballs de sitis, fam y contagi, però tostemps, com una roca incontrastable, estigué ferma y lleal a son servey, prenent en las ocasiones se offerian las armas en sa defensa los naturals, per

---

⁵² BLANCH, Josep. *Arxiepiscopologi de la Santa Església Metropolitana i Primada de Tarragona*, vol. I, p. 5.

⁵³ BLANCH, Josep. *Arxiepiscopologi de la Santa Església Metropolitana i Primada de Tarragona*, vol. I, p. 6.

⁵⁴ BLANCH, Josep. *Arxiepiscopologi de la Santa Església Metropolitana i Primada de Tarragona*, vol. I, p. 66.

lo que meresquieren repetidas memòrias y mercès de sa real liberalitat y grandesa”⁵⁵.

10.5. ELS TEXTOS HISTÒRICS SOBRE FETS PUNTUALS: ELS FETS DE 1677 EN LES OBRES DE JAUME DE CORTADA I SERAPI BERART

Després d’una sèrie de situacions canviants en l’àmbit de la política espanyola, l’any 1677 Carles II decideix nomenar el fill natural de Felip IV, don Joan d’Àustria, primer ministre de la Monarquia Catòlica. Aquest esdeveniment fou rebut en un primer moment amb joia i esperança per bona part dels estaments dirigents del Principat⁵⁶. És en aquest context que hem de situar les obres de Jaume de Cortada⁵⁷ i Serapi Berart⁵⁸. Són dues aportacions que narren amb la pompositat pròpia del moment els esdeveniments i celebracions que es dugueren a terme a la ciutat de Barcelona amb motiu del nomenament de don Joan d’Àustria com a primer ministre. Són uns textos farcits de referències als clàssics (sobretot Sèneca), on predomina la concepció de la història com a *magistra vitae* (a tall d’exemple, Jaume de Cortada recorda que “*No se perdiera Francisco Segundo en Pavia sino huviera avido de fiarse de vn Almirante joven inexperto*”) i és indiscutible la unió entre el poder polític i el religiós⁵⁹. Així,

---

⁵⁵ BLANCH, Josep. *Arxiepiscopologi de la Santa Església Metropolitana i Primada de Tarragona*, vol. II, p. 182.

⁵⁶ SÁNCHEZ MARCOS, Fernando. *Cataluña y el Gobierno Central tras la Guerra de los Segadores: el papel de don Juan de Austria en las relaciones entre Cataluña y el gobierno central, 1652-1679*, Barcelona: Universitat de Barcelona, 1983, p. 232-243.

⁵⁷ CORTADA, Jaime de. *Bosquejo breve y epitome de las glorias consagradas a la Magestad del Catholico Monarca Carlos II (que Dios guarde) Rey, y Señor nuestro, por aver llamado al peso de su Gobierno al Serenissimo señor Don Ivan de Austria su ermano*. Barcelona: Rafael Figueró, 1677.

⁵⁸ BERART, Serapi. *Segunda parte de las fiestas que hizo Barcelona en significación del jubilo que tiene por haber llamado el rey Nuestro Señor Don Carlos Segundo (que Dios guarde) al Serenissimo Señor Principe don Juan de Austria para Primer Mynistro de su gobierno*. Barcelona: Rafael Figueró, 1677.

⁵⁹ SÁNCHEZ MARCOS, Fernando. MONTSERRAT RULL, Assumpta. “La producció historiogràfica de los eclesiàsticos catalanes en el siglo XVII: algunas aportaciones” a

Serapi Berart, tot lloant la religiositat de don Joan d'Àustria, introdueix la màxima més coneguda del pensament d'Ignasi de Loiola:

“Basse principal (la religió), en que siempre ha cargado la politica razon del Señor D. Juan de Austria; pues a mas de ver en todos sus designios gravado el Christiano zelo, se ve en todas sus cartas repetido el à mayor Gloria de Dios, del zeloso espiritu de Ignacio”.

D'altra banda, és interessant, pel que respecta a la divulgació que pogueren tenir aquests textos en el seu moment, tenir present l'existència d'un text breu (vuit folis), a càrrec de “una ploma cathalana” en què es narren els mateixos esdeveniments que en les aportacions de Cortada i Berart. El plec, escrit en vers, es titula “Recopilacio y brev relacio de las moltas, y exemplars festas, y demostracions de regozijo qve en la insigne, y lleal Ciutat de Barcelona (...) son fetas per com (...) Don Carlos Segon havia elegit per son Primer Mynistre al Serenissim Senyor Don Ivan de de Austria son Germà”⁶⁰. Una lectura dels tres escrits ens fa validar la hipòtesi de treball de Joana Escobedo (apuntada ja per Jordi Rubió), segons la qual el text anònim (*curiosament* escrit en català, a diferència dels de Cortada i Berart) seria una versió popular dels textos dels eclesiàstics catalans⁶¹.

10.6. L'ESCASSA PRESENCIA DE LES OBRES SOBRE HISTÒRIA DE CATALUNYA: L'APORTACIÓ DEL FRANCÈS PIÈRRE DE MARCA I LA CRISI DE CATALUÑA (1685) DE MANUEL MARCILLO

En la introducció d'aquest capítol ja hem constatat la tímida presència d'obres dedicades a la història de Catalunya al llarg d'aquest període. Òbviament, la

---

MARTÍNEZ RUIZ, E. SUÁREZ GRIMÓN, V. (Eds). *Iglesia y sociedad en el Antiguo Régimen. III Reunión científica de la Asociación Española de Historia Moderna*. Las Palmas de Gran Canaria: Universidad de las Palmas de Gran Canaria, 1994, p. 52.

⁶⁰ Ha estat publicat a: ESCOBEDO, Joana. *Plecs poètics catalans del segle XVII de la Biblioteca de Catalunya*. Barcelona: Biblioteca de Catalunya, 1988, p. 205-212.

⁶¹ ESCOBEDO, Joana. *Plecs poètics catalans...*, p. XV.

situació política del Principat després de la Guerra dels Segadors és un factor a tenir present. A més, pel que fa a Pièrre de Marca (1594-1662), cal recordar que fou francès, i la seva obra conegué diversos estadis diferents fins arribar a la seva publicació definitiva el 1688), amb la coautoria compartida d'Étienne Baluze (1630-1718), car Marca morí el 1662, deixant la *Marca hispanica* sense publicar. En qualsevol cas, en el nostre estudi citarem tangencialment la figura del francès, car per raons òbvies no el podem contextualitzar en un estudi sobre la historiografia *catalana* del segle del Barroc⁶². En qualsevol cas, seguint els estudis de Jesús Villanueva, cal oblidar la percepció d'un Marca exclusivament "bibliopirata", segons la terminologia de Zudaire, que sens dubte hagués compartit ja en la dècada de 1940 Mateu y Llopis⁶³. La monumental obra de Marca, traduïda al català per J. Icart⁶⁴, segueix un rigor científic en l'exposició de les dades i dels fets, sobretot pel que fa a l'aportació documental, i també per les fonamentades crítiques a la llegenda d'Otger Cataló, defensada, recordem-ho per bona part dels erudits catalans del període. D'altra banda, tal i com ja hem comentat anteriorment⁶⁵, els contactes que Marca establí amb personatges com Francesc de Montcada, denoten l'existència d'un destacat historiador interessat en els aspectes relacionats amb la història de Catalunya. Centrem-nos ja en la figura del jesuïta olotí Manuel Marcillo (1656-1694). És, de fet, l'únic autor català que escriu una obra sòlida, consistent i volgudament

---

⁶² Sobre Marca, vegeu: VILLANUEVA, Jesús. "La 'Marca hispanica' de Pierre de Marca y Étienne Baluze a través de sus tres momentos de composición (1648, 1660, 1688): de 'ilustración' humanista a colección documental" a *Pedralbes. Revista d'història moderna* 24 (2004), p. 205-231.

⁶³ MATEU Y LLOPIS, Felipe. *Los historiadores de la Corona de Aragón...*, p. 65; ZUDAIRE, Eulogio. "Bibliopiratería del visitador Pedro de Marca" a *Revista de Archivos, Bibliotecas y Museos* 68 (1960), p. 489-497.

⁶⁴ MARCA, Pierre de. *Marca Hispanica sive limes hispanicus*. Paris: Apud Franciscum Muget, 1688. Versió catalana a càrrec de Joaquim Icart (Barcelona: Llibreria Josep Sala i Badal, 1965).

⁶⁵ Vegeu l'apartat 8.3. del present treball.

ambiciosa sobre la història de Catalunya en la segona meitat del segle XVII, si deixem de banda Feliu de la Penya i les falsificacions (*Libre dels fets d'armes de Catalunya*, que pretén anterior a Boades) i ingenuïtats del blanenc Roig i Jalpí⁶⁶. Marcillo estructura la seva *Crisi de Cataluña hecha por las naciones extranjeras* (1685) en dues parts. Abans, però, en el text adreçat “*Al que leyere*”, afirma que escriurà la seva obra amb l'objectiu de “*representar, como en indice, las glorias de nuestra Nacion; y alentar à otros para que en su favor emprendan asuntos de mas sustancia*”⁶⁷.

En la primera, es du a terme una descripció corogràfica de Catalunya, en la qual es fa referència a aspectes genèrics de la seva història i la seva religiositat, que avui en dia titllaríem d'extrema i sens dubte excloent, ja que

“*no se ha hallado algun Catalan, ò Catalana, que aunque mas pobre o necesitado esté, ò aya estado, se aya sugetado jamás à casarse con persona maculada de ludios*”⁶⁸.

Tot i així, l'efecte negatiu de la Guerra dels Segadors es deixa sentir quan Marcillo reconeix que els catalans, tot i tenir fama d'ésser “templats”, darrerament han perdut aquesta fama:

“*Si en la templanza, suelen llamar à los Catalanos hombres templadísimos, y lacones de España: aunque es preciso confesar que en parte ha perdido esta tierra su gran renombre y fama; y seria bien que lo remediassen los que ahora viven descendientes de tan nobles padres, tan castos, tan honestos, tan templados*”⁶⁹.

També abunden les descripcions de la capital del Principat i de les ciutats més importants de Catalunya, destacant en aquest punt la descripció i elogi del monestir de Montserrat. La segona part, estructurada en 12 capítols, fa

---

⁶⁶ Sobre Roig i Jalpí i les seves disputes amb el marquès de Mondéjar i Pellicer, vegeu: VILLANUEVA, Jesús. *Los orígenes carolingios de Cataluña...*, p. 137-142.

⁶⁷ MARCILLO, Manuel. *Crisi de Cataluña, hecha por las naciones extranjeras*. Barcelona: Mathevat, 1685, “Al que leyere”.

⁶⁸ MARCILLO, Manuel. *Crisi de Cataluña, hecha por las naciones extranjeras*, p. 6.

⁶⁹ MARCILLO, Manuel. *Crisi de Cataluña, hecha por las naciones extranjeras*, p. 4.

referència a l'elogi de les conquestes del poble català al llarg de la seva història⁷⁰ i s'exposen els diversos homes i dones piadosos que ha donat el Principat, atenent especialment al pas d'Ignasi de Loiola per Manresa, Montserrat i Barcelona –no oblidem que Marcillo pertanyia a la Companyia de Jesús⁷¹. També es fa referència (capítol sisè) a qüestions d'heràldica.

En qualsevol cas, és destacable l'afany per objectivitzar i sistematitzar un llistat d'escriptors nascuts al Principat, actualitzant el llistat que en el seu moment havia facilitat Elies Estrugós. El repertori presentat per Marcillo és força extens (de la pàgina 292 a la 368), tot i que sovint es basa en la *Bibliotheca Hispana Nova* de Nicolás Antonio. Finalment, en les darreres dècades del segle cal recordar Antoni Vilaplana, que en el seu *Tractatus de Brachio militari* (1684) mostra un interès per la història del Principat, que sembla no decaure malgrat la derrota de 1652. Tot i així, es referma en la llegenda de la vinguda d'Otger Cataló⁷².

10.7. EL REVISCOLAMENT DEL CARTESIANISME A VALÈNCIA: JOAN BAPTISTA CORATJÀ I ELS AVISOS DE PARNASO (1690)

A les darreries del segle XVII, en la veïna València, sobresortí la figura de Joan Baptista Coratjà (en castellà, Corachán) (1661-1741) en els àmbits de la ciència i la filosofia. Creiem que paga la pena destacar, ni que sigui breument, la figura del religiós i alhora catedràtic de Matemàtiques de la Universitat de València. Òbviament, Coratjà no fou un historiador ni tampoc fou català, però

---

⁷⁰ No cal dir que les derrotes no apareixen en el text, i els elogis al comportament honorós de les tropes catalanes sovint cauen en la hipèrbole.

⁷¹ MARCILLO, Manuel. *Crisi de Catalunya, hecha por las naciones estrangeras*, p. 190-193.

⁷² VILAPLANA, Antoni. *Tractatus de Brachio militari et pristina nobilitate Gotholanorum*. Barcelona: J. Moyá, 1684.

en tant que filòsof valencià (i per tant proper al context català) ens interessa subratllar la seva aportació al mètode de treball en l'àmbit de les humanitats, precisament en un moment en què els historiadors catalans es veuen immersos en un profund debat sobre com s'ha de fer història. La seva particular aportació rau en el fet d'ésser un dels primers (sinó el primer) a reivindicar públicament la figura del filòsof i científic René Descartes en el territori de la Corona d'Aragó. És interessant recordar que la seva obra més destacada, els *Avisos del Parnaso* fou reeditada per Gregori Mayans el 1747, en el context de la Il·lustració llevantina. Joan Baptista Coratjà participà a les sessions de l'Acadèmia de Matemàtiques que es duien a terme a casa del beneficiat de la catedral de València Baltasar Iñigo. Aquesta acadèmia pretenia establir les bases d'una futura Societat Científica Valenciana, i en aquestes trobades també hi participaven Josep Vicent Tosca i el matemàtic Josep Saragossà⁷³. Tal i com hem dit, Coratjà reivindica la figura de Descartes perquè amb el seu mètode de procedir pot allunyar els aspectes menys productius i racionals de l'Escolàstica. Tot i així, el matemàtic concilia Descartes amb els grans clàssics, entre els quals no dubta a citar Aristòtil:

“Entre los muchos, i grandes Filósofos, que concurren en Parnaso, es uno Renato Des-Cartes, de quien Apolo hace mucha estimacion, assi por su grande juicio, i profundo modo de discurrir en lo natural, i moral como por las muchas verdades que sacò a la luz (...) I assi le tiene dado puesto entre los mas celebres Letrados Pitagoras, Democrito, Empedocles, Cenon, Socrates, Platon, Aristoteles, Seneca, Plutarco, i otros Filósofos de la antigüedad, pues solo en el tiempo es inferior a ellos. I, como el Dios Apolo desea con vivas ancias, el adelantamiento de todos, tuvo por mui conveniente que este celebre varon explicasse el methodo que avia tenido en discurrir, para que sabiendole, algunos de los Filósofos, adelantassen su ciencia, i dejassen aquellos viejos

---

⁷³ VALVERDE MUCIENTES, Carlos. “La Filosofía”, a *Historia de la Cultura Española Ramón Menéndez Pidal: El Siglo del Quijote (1580-1680)*, vol. I, p. 227; DURAN, Eulàlia. “Renaixement i Barroc: la il·lusió de la modernitat” a GABRIEL, Pere (Dir). *Història de la cultura catalana*, vol II. Barcelona: Edicions 62, 1996, p. 138.

*modos de filosofar, por los quales no se puede venir en conocimiento de la verdad, sino que antes sirven de estorvo, i perjuicio para discurrir*⁷⁴.

---

⁷⁴ CORATJÀ, Joan Baptista. *Avisos del Parnaso*. Valencia: Viuda de Antonio Bordazar, 1747, p. 99-100.